

DE LA «IMPERATOR BULGARIAE ET BLACHIAE» LA «REX TOTIUS BULGARIAE ET BLACHIAE». Cu privire la relațiile țarului Ioniță Asan cu papa Innocentius III

Vasile MĂRCULEȚ

În momentul ocupării tronului de la Târnovo de către Ioniță Asan (1197-1207), Țaratul Vlaho-Bulgar trecea printr-o perioadă dificilă a existenței sale. Pe plan intern, într-un interval de timp de numai un an (1196-1197), puterea vlaho-bulgară s-a văzut confruntată cu asasinarea întemeitorilor statului, țarii Asan (1196) și Petru (1197), și cu cel puțin o tentativă periculoasă de uzurpare – cea a boierului Ivanco, asasinul lui Asan – care aruncase statul într-un scurt dar grav război civil între adepții lui Ivanco și susținătorii lui Petru (1196), care va tranșa, în final, disputa în favoarea sa ocupând tronul (1196)¹. Pe plan extern, Țaratul Vlaho-Bulgar se afla angajat de peste un deceniu în conflict cu Imperiul Bizantin, care îi contesta existența, și numai refuzul soldaților imperiali, trimiși în sprijinul lui Ivanco în 1196, de a lupta împotriva forțelor vlaho-bulgare² a salvat, probabil, tânărul stat al Asăneștilor de la dispariție.

Țaratul Vlaho-Bulgar, Bizanțul și Roma. Ocuparea tronului în asemenea condiții complexe și dificile, l-a silit pe Ioniță Asan să acționeze, în primul rând, în direcția consolidării pozițiilor sale interne³, trecând în plan secundar conflictul statului său cu Bizanțul. Ca urmare, timp de circa doi ani, până în 1199, nu înregistrăm nicio acțiune ostilă întreprinsă direct de el împotriva Imperiului Bizantin. Indirect însă țarul a favorizat însă acțiunile antibizantine ale vechii săi aliați, cumanii și vlahii nord-dunăreni, care au atacat de două ori, în cursul aceluiași an, provinciile bizantine din Balcani: în aprilie 1199 cumanii și vlahii nord-dunăreni au lovit Thracia, iar în toamnă, cumanii au atacat Macedonia⁴. Bizanțul, confruntat cu grave probleme interne, a fost incapabil de o ripostă eficientă. În aceste condiții, între Țaratul Vlaho-Bulgar și Imperiul Bizantin va surveni *ipso facto* un armistițiu, ce se va prelungi până la sfârșitul anului 1200. Unele informații indirecte conduc chiar spre constatarea că armistițiul a fost întărit prin încheierea unui acord în acest sens între cele două părți, prin 1197 sau 1198⁵.

În această etapă a guvernării sale, asistăm și la o nouă orientare imprimată de Ioniță Asan politicii externe a statului vlaho-bulgar. Refuzul autorităților bizantine de a acorda recunoașterea statului său și de a-i conferi lui însuși titlul imperial, asemenea

țarilor primului stat bulgar, în al căror succes se erija, l-a determinat pe Ioniță să se adreseze în acest scop papalității. În schimbul recunoașterii de către papă a titlului său imperial, țarul se angaja să pună Biserica Vlaho-Bulgară sub obediența religioasă a Romei.

Se pare că încercările lui Ioniță Asan de a stabili legături cu papalitatea au debutat la scurt timp după ocuparea tronului, dar fără rezultate notabile în această etapă datorită opoziției adversarilor statului vlaho-bulgar, situație expusă într-o scrisoare adresată suveranului pontif pe la mijlocul anului 1202, prin intermediul căreia răspundea unei epistole primite din partea acestuia în decembrie 1199⁶. În scrisoarea sa, Ioniță Asan subliniază faptul că, anterior anului 1199, a mai încercat în două sau în trei rânduri, la fel ca și frații săi Asan și Petru între 1187-1197, să-și trimită solii la Roma, dar nu a reușit din cauza opoziției numeroșilor săi dușmani externi⁷. Identificarea acestor adversari nu prezintă mare dificultate. Primul dintre ei era, indiscutabil, Imperiul Bizantin, pentru care obținerea recunoașterii din partea papalității de către suveranul de la Târnovo și includerea statului Asăneștilor în concertul puterilor catolice ar fi însemnat compromiterea definitivă a obiectivelui său politic în raporturile cu acesta: desființarea statului vlaho-bulgar. Un al doilea adversar, cel puțin, la fel de puternic, era Regatul Ungariei, cu concursul căruia „*Bizanțul în destrămare*” întreprindea „*ultimele sale încercări de a-și restaura pozițiile din nordul Peninsulei Balcanice, amputate grav de sârbi și vlaho-bulgari*”⁸.

În final, perseverența țarului Ioniță Asan a dat roade, el reușind să stabilească mult doritele contacte cu papalitatea. Căile și modalitățile prin care a reușit acest lucru rămân obscure. După opiniile unor specialiști, intermediarul său a fost reprezentantul Veneției la Constantinopol, un anume Pretextatus (Pretestatus) „*de ale cărui informații secrete se servea împăratul romeilor, dar și papalitatea, împăratul Caloian* (Ioniță Asan, n.n.) *de la Târnovo și, poate, chiar și regele ungar. Un fel de agent dublu sau chiar multiplu*”⁹. Cert este faptul că la sfârșitul anului 1199, papa Innocentius III îi adresa „*nobilului bărbat Ioniță*” o scrisoare prin care îl înștiința de numirea primului legat pontifical la Târnovo, în persoana arhidiaconului grec unit, Dominicus de Brindisi. Misiunea acestuia era aceea de a cerceta seriozitatea intențiilor țarului vlaho-bulgar cu privire la subordonarea Bisericii statului său față de Biserica Romană¹⁰.

Timp de aproape doi ani nu mai dispunem de nicio informație cu privire la relațiile Târnovei cu Roma. Abia în vara anului 1202, la revenirea lui Dominicus de

1 CHONIATAE 1835: 618-621.

2 *Ibidem*: 621.

3 PAVLOV 2002: 47.

4 CHONIATAE 1835: 663, 673.

5 DÖLGER 1932: nr. 1655.

6 WOLFF 1949: 190.

7 HURMUZAKI 1887: 2, doc. II: „*et nos similiter probantes semel, secundo et tertio ad vos dirigere, deducere non potuimus, quod optamabamus, in fructum*”.

8 PAPACOSTEA 1993: 28.

9 MĂLINAȘ 2000: 106; Cf. TURCUȘ 2001: 182, unde consideră că „*o delegație bulgară trebuie să fi sosit la Roma deja în 1199*”.

10 HURMUZAKI 1887: 1, doc. I; MĂLINAȘ 2000: 105; Cf. WOLFF 1949: 190-191.

Brindisi la Roma, Ioniță îi răspundea papei confirmându-i sosirea acestuia la curtea sa. El își justifica întârzierea răspunsului său la scrisoarea pontifului din 1199 prin faptul că legatul papal nu i-a inspirat inițial încredere, din care motiv l-a pus sub observație la Târnovo. Când însă a primit informații pozitive despre acesta de la agentul său Pretextatus, el și-a schimbat părerea despre Dominicus. Cu ocazia revenirii la Roma, legatul pontifical urma să fie însoțit și de Blasius, noul episcop de Brancovo. Așa cum rezultă din scrisoare, țarul vlaho-bulgar lăsa să se înțeleagă că, în schimbul unirii cu Biserica Romei, el pretindea coroana imperială angajându-se ca „*tot ce veți porunci împărăției mele, voi împlini spre cinstea lui Dumnezeu și a Bisericii Romane*”¹¹.

Cum se explică această întârziere a răspunsului dat de Ioniță Asan primei scrisori a papei? A fost chiar atât de mare neîncrederea lui în Dominicus de Brindisi încât i-au fost necesari doi ani pentru a și-o risipi? Va fi avut țarul vlaho-bulgar alte motive care să-l fi determinat să lase în suspensie timp de doi ani relațiile cu papalitatea? După părerea noastră, neîncrederea în Dominicus de Brindisi, invocată de Ioniță Asan, spre a-și justifica întârzierea răspunsului dat primei scrisori a pontifului roman din 1199 este doar pretextul atitudinii sale. Lăsarea în suspensie a raporturilor cu papalitatea între 1199 și 1202 își are temeiul în alți factori. Cel mai important credem că ar fi politica dublă diplomatică a țarului vlaho-bulgar, care a făcut în toată această perioadă un dublu joc diplomatic: paralel cu acțiunile vizând obținerea consacrării din partea papalității, el nu a renunțat nici la posibilitatea obținerii recunoașterii sale de către Bizanț. Ca urmare, în toată această perioadă, Ioniță și-a concentrat atenția asupra relațiilor cu Imperiul Bizantin, trecându-le în plan secundar pe cele cu Roma. Stau mărturie acestei politici intensificarea contactelor cu Bizanțul, în raporturile cu care, țarul vlaho-bulgar a alternat tratativele cu folosirea forței militare.

Cu domnia consolidată, țarul vlaho-bulgar a rupt armistițiul din 1197 sau 1198 și a reluat ostilitățile împotriva Bizanțului (1200). Actul său de forță a vizat foarte probabil forțarea obținerii recunoașterii din partea autorităților constantinopolitane. Ca urmare, în februarie-martie, forțele sale au pătruns în Thracia, devastând regiunea Philippopolisului (Plovdiv).

Acțiunile țarului vlaho-bulgar au stârnit îngrijorarea curții bizantine care s-a văzut silită la tratative. O solie trimisă de împăratul Alexios III Angelos (1195-1203), condusă de un eunuc de la curte, îl întâlnea pe Ioniță la Philippopolis. Basileul îi cerea țarului vlaho-bulgar să respecte vechile înțelegeri încheiate între ei, foarte probabil, cele de la începutul domniei, din 1197 sau 1198. Solia bizantină nu numai că nu a obținut însă niciun rezultat în urma întâlnirii cu suveranul de la Târnovo, dar din motive rămase obscure, eunucul care o conducea l-a încurajat pe Ioniță să continue acțiunile împotriva Bizanțului¹². O nouă solie bizantină, condusă de un fidel *biblioforoi* al basileului Alexios III, era trimisă în primăvara anului 1200 la curtea lui

11 *Ibidem*: 2, doc. II; *Ibidem*: 107; Apud TURCUȘ 2001: 183.

12 DÖLGER 1932: nr. 1655; MĂLINAȘ 2000: 57-58.

Ioniță, pentru a negocia un nou acord cu acesta¹³. Se pare că această solie a avut mai mult succes, întrucât, în vara anului 1200 a fost încheiat un nou tratat între Imperiul Bizantin și Țaratul Vlaho-Bulgar, în baza căruia, basileul se angaja să-și retragă administrația și armata din cetățile și satele atacate și cucerite în timpul campaniei de suveranul vlaho-bulgar. Totodată, el îi promitea țarului mâna prințesei Theodora, care urma să primească ca zestre teritoriile bizantine cucerite de Ioniță Asan, legitimându-i astfel stăpânirea asupra lor. Cu prilejul încheierii tratatului, solia bizantină condusă de Alexios Paleologos, ginerele basileului, a încercat să-i întindă o cursă țarului invitându-l să viziteze Constantinopolul¹⁴. Ioniță a intuit cursa întinsă de autoritățile bizantine, astfel că nu i-a dat curs.

Din analiza prevederilor tratatului de pace deducem că nici acum, Bizanțul nu a acordat recunoașterea sa Țaratului Vlaho-Bulgar și suveranului său, fapt care, asociat cu duplicitatea diplomației bizantine, i-a conferit acestuia o viață extrem de scurtă. Încălcându-l în mod unilateral, în toamna anului 1200 Ioniță Asan declanșează, împreună cu aliații săi, cumanii nord-dunăreni, o nouă campanie împotriva Bizanțului în cursul căreia cumanii „*au prădat cele mai importante regiuni ale țării*”, după care „*s-au înapoiat [în ținuturile lor] nevătămați*”¹⁵. Întreruprea campaniei a fost impusă de intervenția militară a cneazului de Halici, Roman Mstislavici care, în calitate de aliat al Constantinopolului, a atacat teritoriile stăpânite de cumani în nordul Dunării, obligându-i pe turanici să revină spre a-și apăra propriile sălașuri¹⁶.

Foarte probabil, spre a forța din partea Bizanțului, în perioada martie 1201-martie 1202, Ioniță Asan, împreună cu aliații săi cumanii, întreprinde ultima sa mare campanie militară împotriva acestuia. În fruntea forțelor sale, țarul vlaho-bulgar pătrunde din nou în imperiu și, „*înconjurând Constantia (Kosteneț, n.n.), cucerește cu multă ușurință această cetate vestită în părțile Rhodopei. Și dărâmând zidul său împrejmuit, pleacă de acolo și își așază tabăra în preajma Varnei și o asediază pe aceasta cu tenacitate în a șasea zi a Patimilor lui Hristos [...] și pune stăpânire pe Varna în trei zile*”¹⁷.

Înfrângerile suferite în fața forțelor vlaho-bulgaro-cumane l-au determinat pe basileul Alexios III Angelos să încheie pacea cu suveranul de la Târnovo (martie-aprilie 1202)¹⁸. Prevederile păcii vlaho-bulgaro-bizantine din primăvara anului 1202 nu le cunoaștem însă. Acest impediment i-a determinat, altădată, pe specialiști să susțină că prin tratatul din primăvara anului 1202, autoritățile bizantine au recunoscut,

13 *Ibidem*: nr. 1656; *Ibidem*: 58.

14 *Ibidem*: nr. 1657; *Ibidem*.

15 CHONIATAE 1835: 691.

16 *Ibidem*: 691-692.

17 *Ibidem*: 706.

18 *Ibidem*: 709; CHONIATAE 1972: 110; Cf. DÖLGER 1932: nr. 1661; MĂLINAȘ 2000: 59.

foarte probabil, existența Țaratului Vlaho-Bulgar¹⁹. În prezent, asistăm însă la o reconsiderare aproape radicală a acestei concluzii. Spre exemplu, într-o lucrare recentă, consacrată istoriei Bizanțului, istoricul Stelian Brezeanu, revenind, la rândul său, asupra unei opinii similare exprimate cu ani în urmă, după ce se întreba dacă pacea bizantino-vlaho-bulgară, pe care o datează acum în 1201-1202, „însemna aceasta o recunoaștere de drept a țaratului din Târnovo?”, răspunsul pe care îl oferea propriei întrebări era acela că „negocierile îndelungate purtate de suveranul din Haemus, în corespondența sa cu papa Innocentius III (1199-1204), sugerează un răspuns mai degrabă negativ la întrebare”²⁰.

În ceea ce ne privește, suntem absolut de acord cu concluzia că prin acordul cu Târnovo din primăvara anului 1202, Constantinopolul nu a acordat recunoașterea sa Țaratului Vlaho-Bulgar, el fiind mai degrabă un armistițiu decât un tratat de pace propriu-zis. Conduce spre această concluzie, nu atât negocierile îndelungate ale lui Ioniță Asan cu Innocentius III între 1199 și 1204, cât continuarea și intensificarea lor după primăvara anului 1202, în condițiile în care până la acea dată, nici papa nu-i acordase consacrarea și nu-i recunoscuse suveranului vlaho-bulgar titlul imperial. Asistăm acum la o intensificare deosebită a tratativelor dintre curtea de la Târnovo și curia papală, lăsate până atunci în suspensie. Vor fi contribuit la acesta, pe lângă eșuarea tratativelor cu Bizanțul, și alți factori, precum ostilitatea Ungariei, cu care Țaratul Vlaho-Bulgar se afla în conflict în urma ocupării de către Ioniță Asan a zonei Sirmium-Belgrad-Branicevo, prin 1201-1202²¹. În sfârșit, presiunile cadrului internațional vor fi contribuit în aceeași măsură la reluarea tratativelor cu papalitatea. În iunie 1202 se declanșase cea de-a patra cruciadă, participanții la ea fiind, foarte probabil, percepuți de autoritățile ortodoxe vlaho-bulgare, „schismastice”, ca un pericol grav la adresa statului lor.

Orientarea spre papalitate apare ca un act cu o largă adeziune în rândul clasei conducătoare vlaho-bulgare. Ca urmare, în tratativele cu curia papală se vor implica, atât înalți ierarhi ai Bisericii Vlaho-Bulgare, cât și colaboratori politici ai țarului Ioniță Asan. Astfel, pe la mijlocul anului 1202, cu prilejul revenirii legatului Dominicus de Brindisi la Roma, mitropolitul Vasile îi scria papei solicitându-i și el coroana imperială pentru suveranul său. În sprijinul solicitării sale, întâistătătorul Bisericii

19 BREZEANU 1981: 161, unde susține că Ioniță „încheie pace cu Alexios III, prin care basileul recunoaște, foarte probabil, existența Țaratului Vlaho-Bulgar”; Cf. MĂLINAȘ 2000: 59, unde afirmă că: „se presupune că acest tratat se referea la recunoașterea Imperiului Româno-Bulgar din partea bizantinilor”.

20 BREZEANU 2004: 241.

21 PECICAN 2006: 80-88, cu bibliografia problemei. În ceea ce mă privește, am optat pentru această datare – 1201-1202 – bazat pe informațiile care îl arată, la mijlocul anului 1202, pe episcopul Blasius de Branicevo între principalii colaboratori ai lui Ioniță Asan, ceea ce mi-a permis concluzia că la data respectivă zona Sirmium-Belgrad-Branicevo intrase deja sub autoritatea țarului vlaho-bulgar.

Vlaho-Bulgare aducea o serie de argumente precum faptul că țarul de la Târnovo „este vrednic” și că acesta „și toată împărăția au bunăvoință față de Biserica Romană”, ca niște „moștenitori ce se trag din sânge roman”²². Scrisoarea ne relevă o unitate deplină de vederi între autoritățile supreme politice și ecleziastice ale statului vlaho-bulgar. Cu același prilej, principele vlaho-bulgar Bellota sau Balotă, îi scria și el papei solicitându-i binecuvântarea pentru el și familia sa, precum și primirea în sânul Bisericii Romane²³. Cine a fost acest principe Bellota-Balotă și ce poziție va fi avut el în ierarhia curții vlaho-bulgare este dificil de precizat. Spre exemplu, istoricul bulgar I. Dujcev a văzut în el, foarte probabil, pe Boril, nepotul și succesorul lui Ioniță Asan, iar A.L. Tăutu l-a identificat cu un „rege”, un „prinț”, sau „mare voievod”, care rezida, fie în regiunea Sirmium, fie în Banatul Timișan sau în cel de Severin²⁴. În ceea ce ne privește, înclinăm să vedem în acest prinț Bellota-Balotă un colaborator apropiat al lui Ioniță Asan, foarte probabil, un membru al familiei domnitoare, poate chiar asociatul său la domnie. Cert este că acest principe Bellota-Balotă trebuie considerat, fără îndoială, un înalt personaj al curții vlaho-bulgare.

La 27 noiembrie 1202, papa le răspundea tuturor potenților vlaho-bulgari, care i se adresaseră prin scrisori. Din scrisoarea sa către Ioniță Asan, „*domino Bulgarorum et Blachorum*”, rezultă că Innocentius III nu prea avea încredere în sinceritatea promisiunilor de unire cu Roma ale țarului vlaho-bulgar²⁵. Asistăm totuși, la o schimbare semnificativă de ton a pontifului roman, rezultată din formula de adresare: el se adresează acum „*domnului bulgarilor și blachilor*”, recunoscându-i astfel, calitatea de suveran al celor două popoare. Din aceeași scrisoare, conchidea recent I.M. Mălinaș, reieșea și intenția suveranului pontif de a aplica în Biserica Vlaho-Bulgară „întreg conceptul său ecleziologic, liturgic și canonic, privitor la atitudinea sa față de Biserica Răsăritului”, respectiv, „*«celebrul» principiu papal «ritus romanus antecedit», adică privitor la «superioritatea» ritului, ierarhiei latine și dreptului canonic roman, față de ritul, ierarhia și dreptul canonic ortodox, cu tendința de absorbire, asimilare și înglobare a Bisericii Răsăritului în cea Romană*”²⁶. Indirect, suveranului vlaho-bulgar i se propunea să accepte ritul latin, pentru sine, Biserica și poporul său. Episcopii Bisericii Vlaho-Bulgare urmau să fie hirotonisiți de episcopii latini din statele învecinate. De asemenea, papa îl informa pe Ioniță Asan că trimisul său, episcopul Blasius de Branicevo, nu a putut ajunge la Roma, dar că îl va trimite ca legat la Târnovo pe colaboratorul său apropiat, cardinalul Ioan de Casamaris²⁷.

22 HURMUZAKI 1887: 5, doc. IV.

23 *Ibidem*: 7, doc. VI. Cf. MĂLINAȘ 2000: 120.

24 Pentru discuțiile privind identificarea lui Bellota, vezi: MĂLINAȘ 2000: 120-121.

25 HURMUZAKI 1887: 3-4, doc. III.

26 MĂLINAȘ 2000: 112.

27 HURMUZAKI 1887: 3-4, doc. III: „*capellandum et familiarem nostrum apostolice sedis legatum*”.

În scrisoarea către mitropolitul Vasile, papa îi răspundea acestuia că trimisul său, arhidiaconul Dominico de Brindisi i-a confirmat sinceritatea intențiilor lui Ioniță și ale poporului său de a intra în Biserica Romană și îi cerea arhierelui să urmeze rânduielile liturgice și ritul Bisericii Romane, anunțându-l că va trimite un nou legat la Târnovo, în persoana călugărului cistercian Ioan de Casamaris²⁸. Principelui Bellota-Balotă, papa îi răspundea că el se bucură de sentimentele sale favorabile Bisericii Romane și-l asigura de afecțiunea și binecuvântarea, îl informa, de trimiterea legatului Ioan de Casamaris la Târnovo și-l ruga să-l primească cu considerația cuvenită²⁹.

Încă din prima parte a anului 1203, Ioan de Casamaris și-a preluat noua funcție. La 10 iunie 1203 el îi scria papei probabil de la curtea maghiară că trimișii lui Ioniță Asan au sosit deja în Ungaria și urmează ca împreună cu ei să se deplaseze la Târnovo, întrucât suveranul vlaho-bulgar este sincer în angajamentele sale de a intra în sânul Bisericii Romane³⁰.

Anii 1203-1204 au reprezentat o perioadă de intense contacte diplomatice între Târnovo și Roma. Astfel, în timp ce Ioan de Casamaris și trimișii vlaho-bulgari care-l întâmpinaseră în Ungaria se îndreptau spre Târnovo, o misiune diplomatică condusă de mitropolitul Vasile încerca să ajungă la Roma prin Dalmația și portul Dyrrachium (Durazzo). Problemele aflate în discuție între cele două părți ne sunt relevate de corespondența dintre Roma și Târnovo. În scrisoarea adresată papei cu acest prilej, redactată la sfârșitul lunii iunie sau începutul lui iulie 1203, Ioniță făcea din nou proba calităților sale de negociator. Cu multă abilitate, țarul vlaho-bulgar recurgea la noi presiuni diplomatice pentru a determina curia papală să-i acorde recunoașterea. El flutura în fața acesteia spectrul unei posibile apropieri de Bizanț, informându-l pe pontiful roman că, atât patriarhul Ioan X Kamateros, cât și basileul Alexios III i-au trimis solii cu mesajul: „*Vino la noi, te vom încorona ca împărat și îți vom da patriarh, căci nu poate sta o împărăție fără patriarh*”³¹. Suveranul vlaho-bulgar îl asigura însă pe papă că „*eu nu am voit, ba mai mult alerg la sanctitatea ta, căci vreau să fiu servitorul Sfântului Petru și al sanctității tale*”, scop în care, susține el în continuare, l-a trimis la Roma pe mitropolitul Vasile, încărcat cu daruri, „*pentru a se închina sanctității tale pentru mine, servitorul tău*”³². Abil, Ioniță îl lăsa pe suveranul pontif să înțeleagă că și el trebuie să răspundă actului său de consecvență și fidelitate cu unul asemănător, respectiv acordarea coroanei imperiale și investirea

28 Ibidem: 6, doc. V.

29 Ibidem: 7-8, doc. VII.

30 Ibidem: 9, doc. IX.

31 Ibidem: 9, doc. X: „*Veni ad nos, coronabimus te in Imperatorem, et faciemus tibi Patriarcham quia imperium sine Patriarcha non staret*”.

32 Ibidem: 11, doc. X: „*sed ego non volui, immo recurri ad sanctitatem tuam, quia volo esse servus sancti Petri et tuae sanctitatis. Et sciat sanctitas tua, quod ego misi ad te Archiepiscopum meum cum omni ordinatione et pecunia et pannis sericis, cera et argento, equis et mulis, ut adoret sanctitatem tuam per me servo tuo*”.

unui patriarh în fruntea Bisericii statului său. Ca urmare, în finalul scrisorii, el îi cerea papei să-i trimită cardinali care „*să mă încoroneze ca împărat și în țara mea să facă patriarh*”³³. Politica duplicitară a țarului de la Târnovo este, fără dubii, reliefată de această scrisoare. Cultivarea simultană a relațiilor cu Roma catolică și cu Bizanțul ortodox a fost o acțiune diplomatică promovată în mod deliberat de Ioniță Asan cu scopul clar de a o folosi ca element de presiune, în raporturile cu fiecare dintre cei doi interlocutori ai săi.

Autoritățile bizantine, nu puteau însă accepta o apropiere între Târnovo și Roma. Ca urmare, încălcând tratatul încheiat în primăvara anului 1202, ele au făcut totul spre a împiedica deplasarea delegației vlaho-bulgare în Italia, inclusiv folosirea violenței împotriva trimișilor Târnovei. Despre atitudinea lor aflăm dintr-un post-scriptum la scrisoarea imperială, în cuprinsul căruia, mitropolitul Vasile îi relatează papei problemele pe care i le-au făcut autoritățile bizantine din Dyrrachium, care l-au împiedicat să se imbarce spre Italia, inclusiv faptul că a trecut prin pericol de moarte întrucât acestea au fost pe punctul de a-l lăpida. Totuși, el a reușit să-i trimită la Roma pe doi „*bărbați buni și fideli împăratului, pe Sergios comestabulul și pe preotul Constantin*”³⁴.

În vara anului 1203, autoritățile de la Târnovo își vedeau atinse o parte din obiectivele propuse prin tratativele cu Roma. La 8 septembrie 1203, sau puțin anterior acestei date, Ioan de Casamaris i-a înmănat mitropolitului Vasile *pallium*-ul trimis de la Roma. În scrisoarea adresată cu acest prilej papei, arhierul vlaho-bulgar îi prezenta pontifului roman pericolul prin care trecuse la Dyrrachium cu prilejul încercării sale de a se imbarca pentru Italia din partea autorităților bizantine. Cu același prilej, mitropolitul vlaho-bulgar îi cerea papei instrucțiuni privitoare la Sf. Mir și să-i trimită două *pallii* pentru mitropoliții Anastasios de Velbuzd (Kjustendil) și Sava de Preslav. Într-un adaos la scrisoare, arhierii Bisericii Vlaho-Bulgare, subordonați mitropolitului Vasile – mitropoliții Anastasios de Velbuzd și Sava de Preslav, precum și episcopii Marinus de Skopje, Avram de Priština, Kiricos de Niș și Clemens de Vidin – i se adresau papei ca „*unui păstor deosebit și părinte și stăpân ecumenic*”, rugându-l să le trimită *pallii* „*ca să nu încetăm a ne ruga pentru mărirea ta în toate zilele noastre*”³⁵.

La aceeași dată se adresa papei și Ioniță Asan, „*împăratul tuturor bulgarilor și blachilor cu toți principii imperiului său*”, relatându-i din nou că, atât predecesorii săi, cât și el însuși, au încercat de mai multe ori să-și trimită solii la Roma dar au fost împiedicați de adversarii statului său. După ce îi relatează și el *aventura* mitropolitului Vasile de la Dyrrachium, îl anunța că îl trimite la Roma pe episcopul Blasius de Branicevo prin intermediul căruia îi cerea să-l ridice pe mitropolitul Vasile la rangul de patriarh, iar pentru sine coroană și sceptru, precum și o bulla papală „*care să se păstreze pe veci în biserica de la Târnovo și toate acestea să mi le dea împărăției*

33 Ibidem.

34 Ibidem.

35 Ibidem: 27-29, doc. XIX-XX.

mele și să mă sfințească și să mă încoroneze împărat”³⁶. Totodată, țarul vlaho-bulgar îi prezenta pontifului roman disputa sa cu regele Ungariei, lăsându-l să decidă asupra vinovăției sale sau a regelui Emeric (1196-1204)³⁷. Ca o dovadă a fidelității sale față de papă și Biserica Romană, în primele zile ale lunii septembrie 1203, Ioniță Asan, „domn și împărat al întregii Bulgariei și Blachiei”, emite hrisovul de unire a Bisericii Vlaho-Bulgare cu Biserica Romană. În documentul emis, un veritabil manifest al unirii sau *actul unirii formale cu Roma*, Ioniță sublinia că, întrucât „înaintașii noștri au primit coroană pentru stăpânirea lor și binecuvântare patriarhală de la preasfânta Biserică a Romei și de la Sfântul Scaun Apostolic [...] și împărăția mea a voit să primească binecuvântare și întărire împărătească prin coroană pusă pe capul meu și binecuvântare pentru patriarh de la Biserica Romei, de la Sfântul Scaun apostolic”³⁸. În actul său, suveranul vlaho-bulgar își asuma o serie de obligații, între care patru pot fi considerate ca esențiale: 1. patriarhul numit de papă în fruntea Bisericii Vlaho-Bulgare urma „să aibă deplină putere în tot locul și în toate părțile aparținătoare stăpânirii mele”³⁹; 2. toate bisericile și clerul vlaho-bulgar urmau „să fie supuși Bisericii Romei și să țină de legile, obiceiurile și rânduielile pe care le-au avut acei vechi înaintași ai noștri”⁴⁰; 3. țarul se angaja că „împărăția mea nu se va îndepărta niciodată de Biserica Romei și de Sfântul Scaun Apostolic, de verhovnicul apaostolilor, și nici alți principii ai stăpânirii mele nu se vor îndepărta”⁴¹; 4. toate „țările creștine sau păgâne ce le va cuceri împărăția mea, vor fi sub puterea și ascultarea aceluiași preasfânt și apostolic Scaun al Romei”⁴². Redactat probabil prin 1-8 septembrie 1203, hrisovul de unire cu Roma a fost înmănat legatului Ioan de Casamaris, care urma să-l ducă papei, la Roma⁴³.

La 10 septembrie 1203, Innocentius III îi scria din Ferentino mitropolitului Vasile, informându-l că trimișii săi, comestabul Sergius și preotul Constantin, au sosit la Roma și i-au înmănat scrisoarea țarului Ioniță cu post scriptum-ul său. Papa îl informa pe arhiepiscopul vlaho-bulgar cu privire la misiunea lui Ioan de Casamaris, așa cum fusese ea precizată în scrisorile sale, din noiembrie 1202. Papa insistă în mod special pentru generalizarea ritului latin pe teritoriul Țaratului Vlaho-Bulgar,

36 *Ibidem*: 30-31, doc. XXI: „et des eis diadema et sceptrum secundum apostolice sedis et apostolorum principis benedictionem, et mittas privilegium bullatum auro ad exemplar ipsius servandum perpetuo in ecclesia Trinove: et hec omnia dent imperio meo et consecrent et coronent imperium meum”.

37 *Ibidem*: 31.

38 *Ibidem*, p. 26, doc. XVIII; Pentru importanța hrisovului, vezi: MĂLINAȘ 2000: 133, 136 și n. 91.

39 *Ibidem*; *Ibidem*.

40 *Ibidem*; *Ibidem*.

41 *Ibidem*: 26-27; *Ibidem*.

42 *Ibidem*, p. 27; *Ibidem*: 34, 36.

43 MĂLINAȘ 2000: 133, n. 91, pentru datarea hrisovului.

scop în care el cerea ca toate hirotonisirile să fie făcute de episcopii romano-catolici vecini, respectiv de cei din Regatul Ungariei. În ceea ce privește trimiterea coroanei imperiale și întemeierea Patriarhiei de Târnovo, cerute de Ioniță, pontiful roman lăsa discret să se înțeleagă că acest lucru depindea de conjunctura politică internațională⁴⁴.

Anii 1202-1204 au reprezentat, pe de altă parte, o perioadă în care Țaratul Vlaho-Bulgar s-a confruntat cu noi provocări externe. Despre unele dintre ele aflăm dintr-un post scriptum către suveranul vlaho-bulgar, adăugat de Innocentius III scrisorii către mitropolitul Vasile, prin care papa îi cerea lui Ioniță Asan să se împace cu principele sârb Vukan al Dalmației și Diocleei și Mare Jupan al Serbiei⁴⁵. Conflictul dintre Ioniță Asan și Vukan fusese generat de faptul că în 1202, cu sprijinul regelui Ungariei, Vukan îl detronase pe Ștefan II Nemanja, protejatul țarului vlaho-bulgar. Foarte probabil, tot acum regele maghiar și-a instaurat stăpânirea și asupra zonei Sirmium-Belgrad-Branicevo, smulsă de sub controlul țarului de la Târnovo. Într-o scrisoare către Innocentius III, redactată după 8 septembrie 1203, Ioniță îl informa pe pontiful roman că regele Ungariei i-a răpit un teritoriu cu cinci episcopii, identificate cu cele de la Sirmium, Belgrad, Branicevo, Vidin și Niș⁴⁶. În această fază, conflictul cu Ungaria a fost tranșat de Ioniță în favoarea sa, întrucât chiar în cursul anului 1203 el a intervenit în Serbia de unde a alungat forțele maghiare care-l susțineau pe Vukan restabilindu-l pe tron pe Ștefan II. Totodată, suveranul vlaho-bulgar și-a recuperat cu acest prilej și teritoriul ocupat de regele Ungariei⁴⁷. Intervenția Regatului Ungariei și Țaratului Vlaho-Bulgar în Serbia avea să adauge noi elemente agravante conflictului din ele.

În acest context internațional ostil, autoritățile vlaho-bulgare înregistrau primele lor succese diplomatice de anvergură. La 25 februarie, papa Innocentius III îl recunoștea pe Ioniță Asan „rege al bulgarilor și blachilor”⁴⁸. Totodată, papa îl anunța pe țarul de la Târnovo că intenționează să-l trimită pe cardinalul Leon de Sancte Crucis spre a-i înmâna sceptrul și coroana regală, urmând a fi încoronat de mitropolitul Vasile, recunoscut și el primat al Bulgariei și Blachiei. Cu același prilej, suveranul vlaho-bulgar era informat de papă că la cererea episcopului Blasius de Branicevo i-a fost concesionat dreptul de a bate monedă cu efigia și însemnele sale; nu avem însă dovezi că Ioniță Asan ar fi uzat de acest drept. De asemenea, mitropolii Bulgariei și Blachiei erau confirmați în scaunele lor⁴⁹.

Într-o a doua scrisoare, adresată „ilustrului rege al bulgarilor și blachilor”, papa îi scria lui Ioniță Asan că l-a trimis pe legatul său Leon de Sancte Crucis să-i ducă

44 HURMUZAKI 1887: 12, doc. XI.

45 *Ibidem*.

46 *Ibidem*: 31, doc. XXI. Pentru identificarea episcopiilor, vezi: MĂLINAȘ 2000: p. 141.

47 *Ibidem*.

48 *Ibidem*: 17, doc. XV.

49 *Ibidem*: 17-19; Pentru discuțiile asupra dreptului monetar în statul Asăneștilor, vezi: ILIESCU 1989: 103-113.

sceptru și coroană regală, iar apoi să-l ungă și să-l încoroneze. Același legat urma de asemenea să confere *pallium* celor doi mitropoliți aflați sub jurisdicția arhiepiscopului Vasile, „*primat al întregii Bulgarii și Blachii*”⁵⁰. În sfârșit, într-o altă scrisoare, papa îl informa pe suveranul de la Târnovo că la cererea expresă a episcopului Blasius de Branicevo i-a trimis un steag cu cruce și cheie, îi explica simbolistica sa și îi cerea ca sub protecția acestui însemn să-și desfășoare toate acțiunile⁵¹.

Factorii care au stat la baza deciziei papale sunt greu de precizat cu exactitate. Corespondența dintre Ioniță Asan și Innocentius III face repetate referiri la originea romană a suveranului vlaho-bulgar și a supușilor săi, precum și la o pretinsă încoronare a marilor țari bulgari, Symeon, Petru sau Samuel de către papalitate. Este clar însă că invocarea acestor factori este eminamente o formulă pur diplomatică. O serie de specialiști au căutat de asemenea găsirea unui răspuns pertinent la această problemă. Spre exemplu, istoricul Francis Dvornik considera că succesele militare de excepție ale țarului vlaho-bulgar „*i-au impresionat probabil pe cei de la Roma, conferind oarecare greutate jurămintelor sale de fidelitate*”⁵². După constituirea Imperiului Latin de Constantinopol (aprilie 1204), consideră același istoric, necesitatea protejării acestuia a constituit un nou factor ce a determinat papalitatea să-i acorde recunoașterea lui Ioniță Asan și statului său, întrucât „*ar fi fost o imprudență ca un vecin atât de puternic să fie lăsat să se înstrăineze de noul imperiu latin*”⁵³.

Fără îndoială, factorii identificați de istoricul ceh sunt cât se poate de veridici. Credem însă că le-ar trebui adăugați, atât prozelitismul catolic, cât politica de înglobare și asimilare a Bisericii Orientale de către cea Romană, promovată cu consecvență de Innocentius III. În concluzie, considerăm ca absolut plauzibile opiniile acelor specialiști care susțin că prin actul său politic, pontiful roman urmărea „*o lărgire a orizontului cruciadei*”, dar și o amplificare a strategiilor puse în joc pentru „*reunificarea celor două biserici creștine*” și că în cadrul acestei politici papale, Țaratul Vlaho-Bulgar trebuia să devină „*un stat dependent doar de Scaunul Pontifical*”⁵⁴.

La aceeași dată, pontiful roman îi scria și mitropolitului Vasile, confirmându-i ridicarea la rangul de „*arhiepiscop de Târnovo, primat al bulgarilor și blachilor*”⁵⁵. Cu același prilej, papa îl informa pe arhiepiscopul vlaho-bulgar că i-a concesionat lui și succesorilor săi privilegiul de a-i încorona pe regii bulgarilor și blachilor, precum și dreptul de a confirma, hirotonisi și instala arhiepiscopi, mitropoliți și episcopi. Totodată, pentru a risipi eventualele nemulțumiri ale arhiepiscopului Vasile pentru neacordarea

50 Ibidem: 32-33, doc. XXIII.

51 Ibidem: 38-39, doc. XXIX.

52 DVORNIK 2001: 86.

53 Ibidem.

54 PECICAN 2006: 91.

55 HURMUZAKI 1887: 20, doc. XVI: „*Archiepiscopo Trinovitano, Bulgarorum et Blachorum primati*”.

rangului de patriarh, el îi scrie „*fraternitatem tuam scire volentes, quod apud nos hec duo nomina, prima et patriarcha, pene penitus idem sonant, cum primates et patriarche teneant unam formam, licet eorum nomina sint diversa*”⁵⁶. Prin intermediul episcopului Blasius de Branicevo, pontiful roman îl instruia pe arhiepiscopul Vasile cu privire la importanța ungerii cu Sf. Mir în Biserica Catolică. Cardinalul Leon de Sancte Crucis urma să îi administreze lui Vasile ungerea retroactiv, iar el, la rândul său, urma să facă același lucru cu arhiepiscopii, mitropoliții și episcopii din subordinea sa. Totodată, papa îi trimitea arhiepiscopului vlaho-bulgar însemnele primațiale și veșmintele episcopale specifice ritului latin⁵⁷. Într-o altă scrisoare, adresată primatului Vasile și mitropoliților de sub jurisdicția sa, papa le explica modul de conferire a *pallium*-ului și le enumera, sărbătorile, locul și ocazia cu care acesta putea fi purtat⁵⁸.

În jurul aceleiași date, Innocentius III redactează câteva scrisori, cu un conținut apropiat, adresate, atât arhierilor și credincioșilor vlaho-bulgari, cât și unor înalți clerici catolici și credincioșilor din țările vecine. Într-o primă scrisoare, adresată „*arhiepiscopului Târnovei, primat al întregii Bulgarii și Blachii, altor mitropoliți, episcopi, cler și popor din Bulgaria și Blachia*”, papa le cerea tuturor să-l primească cum se cuvine și să-i dea ascultare deplină legatului său, cardinalul Leon⁵⁹. O a doua scrisoare era adresată „*venerabililor frați arhiepiscopi, episcopi, abați și alți prelați ai Bisericii și tuturor clericilor și laicilor din Regatul Ungariei*” pe care îi informa că Biserica Vlaho-Bulgară a intrat sub obediența religioasă a Romei și că l-a trimis la Târnovo pe cardinalul Leon căruia i-a acordat și drept de judecată prin țările prin care va trece⁶⁰. O scrisoare cu un conținut similar era trimisă și „*venerabililor frați arhiepiscopi, episcopi și iubiților fii abați și alți prelați bisericești și întregului cler din Serbia*”⁶¹.

Fără îndoială, faptul că papa nu i-a recunoscut lui Ioniță Asan titlul imperial, ci doar pe acela de rege, iar principalului arhieriu al Bisericii Vlaho-Bulgare pe acela de arhiepiscop primat, și nu de patriarh, îi va fi nemulțumit pe potenții de la Târnovo. În pofida acestui fapt, cei doi au acceptat, cel puțin, formal titlurile papale. Decizia lor a fost una dictată, în primul rând, de evoluția nefavorabilă cadrului internațional ce devine deosebit de ostil statului vlaho-bulgar. Astfel, în ciuda strânselor legături cu papalitatea și a intrării sub obediența religioasă a Romei, la începutul anului 1204 asistăm la complicarea situației externe a Țaratului Vlaho-Bulgar. Acest lucru s-a datorat faptului că din această perioadă, alături de contestarea maghiară, care se accentuează, statul vlaho-bulgar se vedea contestat și de participanții la cea de-a patra cruciadă, care se pregăteau să ia, pentru a doua oară, cu asalt Constantinopolul.

56 Ibidem.

57 Ibidem: 22-25, doc. XVII.

58 Ibidem: 34-35, doc. XXV.

59 Ibidem: 34, doc. XXIV.

60 Ibidem: 36-37, doc. XXVII.

61 Ibidem: 37-38, doc. XXVIII.

Debutul conflictului cu latinii constituia o altă problemă gravă pe care țarul vlaho-bulgar trebuia să o gestioneze. În unul din studiile sale, istoricul Stelian Brezeanu sesiza un aspect al reacției lui Ioniță Asan în fața contestării maghiaro-latine. „În fața acestei duble amenințări – conchidea S. Brezeanu – reacția de apărare a suveranului din Târnovo transpare din primul moment în modificările de titulatură, dar și dintr-un detaliu ce însoțește denumirea ansamblului teritoriilor sale. Termenii Bulgaria și Vlahia sunt însoțiți obsedant în scrisorile din perioada sept. 1203-nov. 1204 de epitele tota și universa, fie că este vorba de titulatura țarului și a arhiepiscopului, fie numai de teritoriul regatului ori al eparhiei”⁶².

În toial acestei contestări, la 15 octombrie 1204 legatul papal, Leon de Sancte Crucis, sosea la Târnovo. La 8 noiembrie 1204, acesta îl încorona în mod solemn pe Ioniță Asan ca „*rex totius Bulgarie et Blachie*”, după ce cu o zi înainte același prelat îl consacrase pe mitropolitul Vasile ca „*arhiepiscop primat bulgarilor și blachilor*”⁶³. Totodată, legatul papal i-a transmis lui Vasile, jurământul de credință față de Sfântul Scaun și Biserica Romană, redactat probabil chiar de Innocentius III. În act erau fixate drepturile și obligațiile primațiale ale acestuia, atât cele canonice, cât și cele legate de jurisdicția sa și a episcopilor subordonați lui⁶⁴. Semnarea lui de către arhiepiscopul Vasile însemna intrarea oficială a Bisericii Târnovei sub obediența religioasă a Romei. Nici restul arhierilor Bisericii Vlaho-Bulgare nu au fost uitați. Într-o scrisoare adresată mitropoliților Anastasios de Velbuzd și Sava de Preslav, cei doi arhierii erau anunțați că papa le conferise *pallium*-ul pe care li-l aducea cardinalul Leon, care urma să-i instruiască și cu privire la zilele, locul și ocaziile când aveau dreptul să-l poarte⁶⁵.

Paralel cu aceste succese politico-diplomatice, asistăm și la acutizarea conflictului cu Ungaria, care se agravează înregistrând noi forme de manifestare în cursul verii anului 1204. Principalul responsabil de această evoluție a fost regele Ungariei, Emeric, care a inițiat o serie de acțiuni ostile la adresa țarului Ioniță Asan. Considerăm însă că este absolut necesar să subliniem că aceste acțiuni au fost întreprinse exclusiv în plan diplomatic, neînregistrându-se confruntări militare în această etapă.

Informații privitoare la evoluția evenimentelor din vara anului 1204 ne oferă corespondența papei Innocentius III cu suveranul arpadian și cu legatul său, cardinalul Leon de Sancte Crucis. Dintr-o scrisoare redactată de pontiful roman la 15 septembrie 1204, adresată regelui Ungariei, aflăm că la trecerea prin teritoriile aflate sub jurisdicția acestuia, cardinalul Leon și însoțitorul său, episcopul Blasius de Branicevo, au fost reținuți în apropiere de cetatea Keve și puși sub pază severă. Măsura regelui maghiar ascundea de fapt intenția acestuia de a-i întinde o cursă lui Ioniță Asan, scop în care Emeric avea nevoie de colaborarea celor doi prelați. Conform planului său, cardinalul

62 BREZEANU 1980: 661.

63 HURMUZAKI 1887: 48-50, doc. XXXIV-XXXV.

64 *Ibidem*: 35-36, doc. XXVI.65 *Ibidem*: 31-32, doc. XXII.

Leon urma să intermedieze o întâlnire între el și țarul de la Târnovo, care să se desfășoare pe o insulă a Dunării, în cadrul căreia, legatul papal urma să judece diferendul vlaho-bulgaro-maghiar. Nu era exclusă nici posibilitatea ca țarul vlaho-bulgar să fie atacat de forțele maghiare și ucis sau capturat sau, în cel mai bun caz, silit să accepte toate condițiile puse de regele Ungariei, pe care cardinalul Leon ar fi trebuit apoi să le sancționeze în numele papei, conferindu-le astfel recunoaștere internațională. În urma refuzului categoric al cardinalului Leon de a participa la realizarea planului infam al suveranului maghiar, acesta a dispus încarcerarea lui și a episcopului Blasius de Branicevo. Abuzul regelui Ungariei a determinat intervenția decisă a lui Innocentius III, care l-a amenințat cu măsuri represive, fapt ce l-a determinat pe Emeric să revină asupra deciziei sale permițându-le celor doi înalți clerici să-și continue călătoria spre Târnovo⁶⁶. La aceeași dată, papa îi scria și cardinalului Leon, comunicându-i conținutul unei scrisori adresate suveranului maghiar. Totodată, pontiful roman își justifica pozițiile adoptate în raport cu Serbia, Țaratul Vlaho-Bulgar și cruciații instalați la Constantinopol. El îi cerea de asemenea legatului său să îl încoroneze pe Ioniță Asan ca rege și să încheie, printr-o judecată dreaptă și echitabilă, conflictul dintre acesta și regele Ungariei⁶⁷.

În urma intervenției papale, situația tensionată creată de reținerea cardinalului Leon de către regele Emeric era dezamorsată, prelatul roman putându-și continua călătoria și misiunea la Târnovo, unde ajungea, așa cum am văzut, la 15 octombrie 1204. Deducem acest lucru dintr-o a doua scrisoare papală, adresată regelui maghiar, redactată de suveranul pontif în prima parte a lunii octombrie 1204, foarte probabil, după ce aflate de eliberarea legatului său în care, papa îi mulțumea regelui Ungariei pentru renunțarea la atitudinea sa ostilă și pentru faptul că i-a permis cardinalului Leon să-și continue călătoria spre Târnovo. El îi cerea, totodată, suveranului arpadian ca la întoarcere, legatul său să fie primit în Ungaria cu toate onorurile cuvenite unui înalt prelat al Bisericii Romane⁶⁸.

Ecouri ale conflictului dintre Ungaria și Țaratul Vlaho-Bulgar transpar și din corespondența lui Ioniță Asan cu Innocentius III, din toamna anului 1204. Astfel, într-o scrisoare către pontiful roman, redactată între 8 și 15 noiembrie, prin care îl anunța că a fost încoronat „*rex totius Bulgarie et Blachie*” și că primit însemnele puterii trimise de la Roma, iar mitropolitul Vasile a fost investit „*patriarh al regatului meu și al întregii Bulgarii*”, Ioniță îi prezenta papei și unele aspecte ale conflictului său cu regele Ungariei. „*Vă scriu despre ungur – îi relata el papei – că împărăția mea nu are nici o provincie sau vreo altă treabă comună cu el, nici nu-i fac nicio stricăciune, dar el mă disprețuiește pe mine și face stricăciune provinciilor împărăției mele. Domnul*

66 MĂLINAȘ 2000: 148-149; HURMUZAKI 1887: 40-41, doc. XXXI.

67 HURMUZAKI 1887: 42-46, doc. XXXII.

68 Pentru discuțiile asupra acestor aspecte, vezi, MĂLINAȘ 2000: 152-153; HURMUZAKI 1887: 47, doc. XXXIII.

cardinal Leon a văzut și va referi sanctității voastre dreptatea sau nedreptatea din partea împărăției mele sau dacă eu disprețuiesc pe unguș sau el disprețuiește împărăția mea”⁶⁹. În continuare, țarul vlaho-bulgar îi cerea papei ca „sanctitatea voastră să îi scrie acestuia (regelui Ungariei, n.n.) să stea departe de regatul meu, căci eu nu îi voi face nicio stricăciune, și nici nu voi merge contra ținuturilor sale. Este însă adevărat că dacă el va veni contra țărilor împărăției mele, și cu ajutorul lui Dumnezeu îl voi învinge, sanctitatea voastră să nu privească împărăția mea cu neîncredere”⁷⁰.

Revenind la conflictul cu cruciații, acesta izbucnea la începutul anului 1204. Cum s-a amorsat această situație conflictuală ne transmit de unii cronicari contemporani, atât apuseni, cât și bizantini, ale căror știri sunt elocvente din acest punct de vedere. Referindu-se la aceste evenimente, cronicarul francez Robert de Clari, unul din participanții la cruciadă, ne informează că în timpul pregătirii de către cruciați a asediului capitalei bizantine, – interval cuprins între 29 ianuarie, data proclamării ca împărat a lui Alexios V Murtzuphles, și 12 aprilie 1204, când cruciații au pătruns în capitală –, „s-a întâmplat că Ioan Blachul (Ioniță Asan, n.n.) le-a trimis veste baronilor de seamă de la oaste că, dacă vroiau să-l încoroneze ca rege ca să fie domn al ținutului său Blachia, [va socoti că] ținutul lui și regatul lui de la ei le primea și va veni în ajutorul lor să-i ajute să ia Constantinopolul, împreună cu o oaste de o sută de mii de oșteni”⁷¹. Conform aceluiași cronicar, propunerea de colaborare a țarului de la Târnovo s-a lovit însă de ostilitatea și refuzul cruciaților apuseni. Prezentând această situație, Robert de Clari relatează că atunci „când baronii din oaste au aflat ce le vestea Ioan Blachul, au spus că vor chibzui; și, după ce au chibzuit, proastă hotărâre au luat, că au răspuns că puțin le pasă lor de el ori de ajutorul lui și să afle că îl vor asupra și-i vor face rău de vor putea”⁷². Ca urmare, conchide el, „iar după ce a dat greș cu ei, atunci și-a cerut coroana de la Roma și papa i-a trimis un cardinal să-l încoroneze. Și așa a fost încoronat rege”⁷³. Informații asemănătoare ne oferă și cronicarul bizantin contemporan Niketas Choniates care, prezentând aceleași evenimente relatează că Ioniță „se temea de gândurile trufașe ale latinilor și privea cu suspiciune lancea acestora ca pe o sabie de foc; deoarece trimițându-le solii de prietenie i s-a poruncit ca în scrisorile lui către ei să vorbească nu ca un împărat către niște prieteni, ci ca un slujitor către stăpâni, iar de nu să priceapă că ei vor ridica armele împotriva lui și vor distruge cu ușurință Misia (regiunile nord-balcanice, n.n.) pe care el o stăpânește fără a avea dreptul, în urma răzvrătirii împotriva stăpânilor săi, romeii (bizantinii, n.n.), și îl vor readuce la situația de mai înainte”⁷⁴.

69 HURMUZAKI 1887: 48, doc. XXXIV; MĂLINAȘ 2000: 156.

70 Ibidem.

71 CLARI 2005: 119, § 64.

72 Ibidem: 121, § 65.

73 Ibidem.

74 CHONIATAE 1835: 809.

Informațiile lui Robert de Clari și Niketas Choniates necesită câteva precizări. În primul rând, faptul că Ioniță s-a adresat cruciaților, propunându-le colaborarea, așa cum susțin ambii cronicari, nu trebuie să surprindă. Să nu uităm că el făcea aceste demersuri de pe poziția de adversar ireconciliabil al Imperiului Bizantin, ca și cruciații, ceea ce-i permitea să vadă ca posibilă o cooperare cu aceștia. Pe de altă parte, în epoca în care făcea aceste demersuri, încadrarea lui și a statului său în tabăra papalității în calitate de *rege apostolic* era o realitate indiscutabilă și, în consecință, o eventuală colaborare antibizantină cu latinii apărea ca absolut normală. În al doilea rând, constatăm că informațiile celor doi cronicari converg până la un punct. Ambii susțin, atât că inițiativa privind încheierea unei alianțe antibizantine a aparținut țarului vlaho-bulgar, cât și faptul că oferta lui de colaborare militară a fost respinsă brutal de cruciații apuseni. Din acest punct însă, conținutul informațiilor celor doi cronicari se desparte. În timp ce Robert de Clari este categoric în a sublinia că Ioniță Asan le-a solicitat cruciaților recunoașterea, arătându-se dispus ca, în schimbul, acesteia să accepte că „[va socoti că] ținutul lui și regatul lui de la ei le primea”, act echivalent cu recunoașterea suzeranității lor, Niketas Choniates, dimpotrivă, susține că el li s-a adresat „ca un împărat către niște prieteni”, cei care i-au cerut să le recunoască supremația fiind latinii.

Informațiile contradictorii legate de acest episod nu au scăpat atenției specialiștilor, care au încercat să le explice. Nu insistăm asupra acestei probleme decât succint întrucât am făcut pe larg acest lucru într-un studiu publicat recent⁷⁵. Considerăm totuși util să înregistrăm opiniile exprimate de unii istorici cu privire la acest aspect al politicii externe a suveranului vlaho-bulgar. Spre exemplu, într-un studiu recent, istoricul clujan Ov. Pecican considera ca fiind absolut plauzibil un asemenea demers al țarului vlaho-bulgar. „*Aidoma românilor și bulgarilor* – conchide el – *nici occidentalii veniți să sprijine accesul la tron al tânărului Alexis (Alexios IV Angelos, n.n.) nu păreau să fie altceva decât niște contestatari ai ordinii politice existente. Prin urmare, în viziunea curții de la Târnovo, existau toate premisele pentru ca noii sosiți să înțeleagă corect dorința vlahilor și bulgarilor de recunoaștere a propriei stăpâniri*”⁷⁶.

În cea ce ne privește nu împărtășim un asemenea gen de opinii, ci considerăm că problema în discuții trebuie abordată mai nuanțat. Din punctul nostru de vedere, raportate la restul știrilor cunoscute, informațiile transmise de Robert de Clari cu prilejul solicitării adresate de Ioniță Asan cruciaților de a-i fi acordată recunoașterea internațională sunt în cea mai mare parte o invenție a cronicarului francez. Temeiul părerii noastre îl reprezintă faptul că, la data respectivă, tratativele lui Ioniță cu Innocentius III intraseră în faza lor finală, suveranul pontif recunoscându-l deja, la

75 MĂRCULEȚ 2008: p. 39-46.

76 PECICAN 2006: 44.

25 februarie 1204, pe țarul de la Târnovo ca „*rex Bulgarorum et Blachorum*”⁷⁷, mai rămânând de îndeplinit doar ceremonialul investirii. În consecință, din perspectiva acestei realități politice, admitând chiar că la data demersurilor sale pe lângă latini, suveranul vlaho-bulgar nu aflase încă despre decizia papală de recunoaștere a sa ca *rege apostolic*, obținerea recunoașterii sale din partea conducătorilor cruciadei, ei înșiși instrumente ale politicii papalității, apare ca un demers complet lipsit de sens. Pe de altă parte, conducătorii cruciadei, prin statutul pe care îl aveau, nu erau înzestrați cu competențe de asemenea politico-juridice, iar țarul de la Târnovo nu credem că era atât de necunoscător al uzanțelor politice și diplomatice ale vremii încât să facă apel la autoritatea lor. Dacă luăm în calcul și împrejurarea că suveranul vlaho-bulgar a solicitat permanent confirmarea internațională a titlului imperial asumat și că el l-a acceptat formal pe cel de rege, conferit de Innocentius III, doar în momentul în care contestarea maghiară și cea cruciată cu care se confrunta erau pe punctul de a se materializa militar, afirmația noastră capătă o consistență sporită. Conchidem deci că, intervențiile diplomatice făcute de Ioniță Asan pe lângă conducătorii cruciadei nu au avut niciun moment în vedere obținerea confirmării sale internaționale din parte acestora, ci, intuind faptul că aceștia își vor instaura propria stăpânire la Constantinopol, el a vizat *exclusiv* recunoașterea stăpânirilor sale asupra teritoriilor smulse Imperiului Bizantin și incluse în hotarele statului său între cele două cuceriri latine ale Constantinopolului, din 1203 și 1204. Precizăm de asemenea că știrile lui Robert de Clari privind disponibilitatea lui Ioniță Asan de a accepta suzeranitatea cruciaților sunt, din punctul nostru de vedere, la fel de puțin veridice ca și cele referitoare la solicitarea sa adresată fruntașilor cruciadei de a-i acorda recunoașterea. Putem adăuga acestora faptul că prin calitatea sa de rege, cu aspirații imperiale, suveranul vlaho-bulgar era superior în rang oricărui conducător cruciat⁷⁸. Ca urmare, informațiile transmise de Niketas Choniates că suveranul de la Târnovo le-a oferit cruciaților sprijinul „*ca un împărat către niște prieteni*” sunt, indiscutabil, mult mai veridice decât cele ale lui Robert de Clari.

Țaratul Vlaho-Bulgar, cruciații și Imperiul Grec de Niceea. După cucerirea Constantinopolului de către cruciați și constituirea pe ruinele Bizanțului a unui Imperiu Latin (aprilie 1204), și a altor state cruciate vasale, asistăm la o exacerbare a conflictului Țaratului Vlaho-Bulgar cu latinii, consecință a politicii promovate de ambele părți. Ioniță Asan, conchide istoricul Fr. Dvornik, „*a profitat din plin de confuzia generală din Balcani generată de expediția occidentală împotriva Constantinopolului (1204), și a ocupat întreaga regiune de la Sofia până la granița cu Thessalia*”⁷⁹. Pe de altă parte, susține același istoric, de o importanță covârșitoare a fost faptul că „*perspectiva conducătorului bulgar era în prea mare măsură bizantină*

77 HURMUZAKI 1887: 17, doc. XV.

78 MĂRCULEȚ 2008: 43-44.

79 DVORNIK 2001: 85-86.

și acesta nu se putea adapta la mentalitatea noii ordini occidentale, pe care latinii ar fi dorit să le-o impună”, ca urmare, suveranul vlaho-bulgar „*a respins apelurile împăratului latin din Constantinopol care dorea ca suveranitatea sa să fie garantată de latini*”⁸⁰. Fără îndoială, această atitudine a autorităților latine, a fost consecința directă a faptului că odată instalate în metropola de pe Bospor, acestea, erijându-se în moștenitoarele Bizanțului, s-au angajat în politica de *restauratio* a Imperiului Bizantin emițând pretenții asupra tuturor fostelor teritorii ale acestuia, inclusiv a acelor care intraseră în componența Țaratului Vlaho-Bulgar. Referindu-se la aceste pretenții ale cruciaților, Geoffroy de Villehardouin relatează că Bonifaciu de Montferrat l-ar fi sfătuit pe împăratul latin de Constantinopol, Baudouin I (1204-1205), „*să mergem, dacă așa vă este voia, împotriva lui Ioniță, de este rege al Blachiei și Bulgariei, care pe nedrept stăpânește o mare parte din ținut*”⁸¹.

Politica latinilor venea însă în totală contradicție cu obiectivele suveranului vlaho-bulgar, căci, așa cum constata istoricul Tudor Teoteoi, „*cruciada a patra a marcat o schimbare fundamentală [...] în poziția și opțiunile politice primordiale ale statului Asăneștilor: Bizanțul încetează de a mai fi redutabilul, principalul său adversar, zestrea acestuia devenind un mijloc de realizare a propriilor deziderate ale noului țarat, pus acum în situația de confruntare cu statele nou apărute*”⁸². Acest obiectiv va constitui din acest moment fundamentul politicii externe a Țaratului Vlaho-Bulgar, iar, paradoxal, ostilitatea latinilor va crea cadrul pe fondul căruia se vor derula acțiunile întreprinse pentru atingerea lui.

Pretențiile latinilor asupra teritoriilor stăpânite de Ioniță Asan, s-au materializat, se pare, chiar în ocuparea unor teritorii din Thracia aflate sub stăpânirea suveranului vlaho-bulgar. Același Geoffroy de Villehardouin ne informează că fruntașul cruciat Renier de Trit, care primise ca feud Philippopolisul, a fost primit de „*oamenii locului*”, care „*i s-au supus ca unui domn al lor și i-au făcut o primire tare bună. Și ei aveau mare nevoie de ajutor, căci Ioniță, regele Blachiei, tare îi oropsise cu război. Și mare ajutor le-a dat și a luat o mare parte din ținut în stăpânire. Iară cei mai mulți din [oamenii din] ținut care stătuseră de partea lui Ioniță s-au dat de partea lui. În acel loc a fost iarăși mare luptă între ei*”⁸³. Fără îndoială, asupra acestei politici agresive a latinilor la adresa lui și a statului său, îl sesiza Ioniță Asan pe Innocentius III în scrisoarea sa din noiembrie 1204. „*Eu scriu sanctității voastre – susține suveranul vlaho-bulgar – și despre latinii care au intrat în Constantinopol, și voi să le scrieți acestora să se țină departe de împărăția mea și împărăția mea nu le va face acestora nici un rău și nicio stricăciune. Dacă însă ei vor încerca ceva contra împărăției mele, și eu le voi face stricăciuni și voi omorî mulți dintre ei, sanctitatea voastră să nu*

80 Ibidem: 86.

81 VILLEHARDOUIN 2002: 2002, p. 130, § 276.

82 TEOTEOI 1989: 83.

83 VILLEHARDOUIN 2002: 140, § 311.

privească împărăția mea cu neîncredere”⁸⁴.

O asemenea politică ostilă promovată de autoritățile latine nu a făcut însă decât să sporească riscurile la care se expunea Imperiul Latin, încă neconsolidat și aflat în dispută chiar cu unele formațiuni politice cruciate create în aceeași perioadă⁸⁵, căci pericolului reprezentat de aversiunea grecilor supuși, dar puțin dispuși să accepte ocupația latină, i se adăuga acum, unul incomparabil mai grav, cel reprezentat de Țaratul Vlaho-Bulgar. Ca urmare a acestei politici promovate de latini, remarcă istoricul francez Ch. Diehl, „în locul ajutorului pe care l-ar fi putut găsi la bulgari pentru lupta împotriva bizantinilor, ei au făcut din aceia inamici ireconciliabili, care s-au înțeles cu suveranii bizantini de la Niceea împotriva imperiului latin, pentru a-i provoca ruina”⁸⁶.

Confruntat cu ostilitatea declarată a cruciaților și, probabil, cu atac iminent din partea acestora, așa cum rezultă din relatarea lui Villehardouin, țarul vlaho-bulgar a reacționat imediat. Într-o primă fază, el „s-a întors spre grecii, care se revoltau împotriva dominației latine”, le-a acceptat colaborarea și în anul 1205 a încheiat o alianță antilatină cu ei⁸⁷. Într-adevăr, răspunzând ostilității latinilor, Ioniță Asan a susținut răscoala antilatină a aristocrației bizantine din Thracia și Macedonia, care nu se putea împăca cu stăpânirea latină (februarie-martie 1205). Implicarea țarului vlaho-bulgar în răscoala antilatină a grecilor este confirmată și de Niketas Choniates care relatează că aceștia „s-au îndreptat spre Ioan, cel crescut în Haemus” care „îi primește cu plăcere” și „îi trimite deci pe romeii (bizantini, n.n.) care veniseră la el să se întoarcă în locurile lor de baștină și să facă latinilor rău, atât cât pot, lucrând cu dibăcie, până ce el va orându-i cum este mai bine situația din ținuturile lor. Întorcându-se deci în ținuturile lor, ei răzvrătesc, ajutați de vlahi, orașele din Thracia și Macedonia. Foarte mulți dintre latini, care-și împărțiseră între ei orașele, își pierd atunci viața, iar cei care [izbutesc] să fugă se refugiază în Bizanț”⁸⁸.

Informațiile cronicarului bizantin permit concluzia că țarul de la Târnovo a fost nu numai susținătorul răscoalei bizantinilor, ci chiar inițiatorul acesteia. Obiectivul politic urmărit de suveranul vlaho-bulgar, în noul context internațional, devenea acela de a se substitui cruciaților instalați la Constantinopol, fapt confirmat și de Geoffroy de Villehardouin care, prezentând conținutul alianței propuse de bizantini țarului vlaho-bulgar, susține că aceștia și-au trimis solii „la Ioniță, care era regele Blahiei și Bulgariei [...]. Și i-au dat de veste că o să-l facă împărat și că i se vor supune cu toții și că-i vor omorî pe toți francii. Și i-au jurat că i se vor supune ca unui domn al

84 HURMUZAKI 1887: 48, doc. XXXIV.

85 VILLEHARDOUIN 2002: 130-137, § 276-299; CLARI 2005: 157-162, § 98-105.

86 DIEHL 1999: 161; Cf. OSTROGORSKY 1963: 352.

87 DVORNIK 2001: 86.

88 CHONIATAE 1835: 809.

lor, numai să jure că îi va cârmui ca pe supușii lui”⁸⁹. În noua conjunctură politică internațională, țarul vlaho-bulgar devenea dintr-un potențial colaborator al latinilor de la Constantinopol, cum urmărea papalitatea, principalul și cel mai redutabil adversar al acestora.

În februarie-martie 1205, răscoala antilatină a bizantinilor a înregistrat unele succese, dar riposta cruciaților a fost una deosebit de violentă. Nu insistăm aici asupra derulării răscoalei bizantinilor și a riposteii latine, prezentată în operele lor de cronicarii Niketas Choniates și Geoffroy de Villehardouin⁹⁰. Reținem doar că într-o a doua etapă, consumată în continuarea primeia, suveranul de la Târnovo a trecut la ofensivă împotriva cruciaților. În fruntea forțelor sale vlaho-bulgare și a unui corp de cavalerie cumană de circa 14.000 de luptători, comandat de căpetenia Kotzas, Ioniță a pătruns în Thracia venind în sprijinul bizantinilor asediați de latini la Adrianopolis (Edirne)⁹¹. Confruntarea decisivă a avut loc la 14 sau la 15 aprilie 1205. Atrase într-o ambuscadă de cavaleria cumană, forțele cruciate, comandate de împăratul Baudouin I, de contele Ludovic de Blois și de dogele Enrico Dandolo, au fost nimicite. Împăratul Baudouin a fost capturat, Ludovic de Blois a fost ucis iar dogele Veneției s-a salvat prin fugă. Numai intervenția decisivă a lui Geoffroy de Villehardouin a salvat armata cruciată de la o distrugere totală⁹².

Confruntările cu latinii a atras după ele și o răcire a relațiilor cu papa Innocentius III. La o dată neprecizată după 14 sau 15 aprilie 1205, pontiful roman îi adresa țarului vlaho-bulgar o scrisoare al cărei conținut este edificator pentru relațiile pe cale de-a se instaura între Târnovo și Roma. După ce îi amintea lui Ioniță favorurile făcute de Roma, care i-a acordat titlul și coroana regală, dar și faptul că și-a închinat țaratul Sfântului Sacun, pontiful roman îl atenționa că o mare armată occidentală se pregătea să pătrundă pe teritoriile fostului Imperiu Bizantin, ca urmare, pentru a-și feri țara de război și distrugere papa îl sfătuia să încheie pace cu Imperiul Latin de Constantinopol și să-l elibereze pe împăratul Baudouin, în caz contrar riscând să fie atacat, atât de cruciați, cât și de unguri. Pentru a-l determina pe Ioniță să accepte condițiile de pace

89 VILLEHARDOUIN 2002: 146-147, § 333.

90 CHONIATAE 1835: 809-811; VILLEHARDOUIN 2002: 146, § 333-350.

91 VILLEHARDOUIN 2002: 151, § 352; CHONIATAE 1835: 812-813.

92 CHONIATAE 1835: 814: „A căzut așadar floarea latine și cei mai vestiți luptători ai lor cu lancea. A căzut și contele Ludovic de Blois. Iar Baudouin e prins și dus în robie în Misia, iar de acolo e trimis la Târnovo și aruncat în închisoare și pus în lanțuri până la grumaz. Iar cel mai vechi și mai iscusit în rele, pricina tuturor nenorocirilor romeilor și cel dintâi izvoditor al lor, dogele Veneției, Dandolo, care venise cel din urmă și aflase de la fugari de înfrângerea armatei, îndată s-a întors din drum și s-a dus în tabără”; Cf. VILLEHARDOUIN 2002: 156, § 355-368; Cf. CLARI 2005: 170-171, § 112-113; Cf. HURMUZAKI 1887: 51-53, doc. XXXVII: Într-o scrisoare către Innocentius III, din 9 iunie 1205, regentul Henric de Hainaut îi prezintă pontifului roman derularea evenimentelor din martie-aprilie 1205, solicitându-i, totodată, ajutor; Cf. WOLFF 1952: 289.

propuse, papa îl informa că, „*noi am poruncit lui Henric, fratele aceluiași împărat, care e în fruntea armatei latinilor din Constantinopol, să-i îndemne pe latini ca, în schimbul eliberării aceluia, să accepte pacea cu tine și să înceteze a te mai molesta*”⁹³. Amenințările mascate ale papei și o încercare disimulată de presiune politică sunt evidente în textul scrisorii.

În jurul aceleiași date, papa îi scria și regentului Henric cerându-i, atât să uzeze de toate mijlocele pentru a-l elibera pe împăratul Baudouin I, cât și pentru a încheia pace cu Ioniță Asan⁹⁴. Totodată, un legat papal, a fost trimis la Târnovo, spre a-i impune suveranului vlaho-bulgar o pace cu latinii, în condițiile dictate de Roma⁹⁵. Amenințările papei nu l-au impresionat însă prea mult pe Ioniță Asan, dimpotrivă, se pare că el a răspuns acestor amenințări subtile cu o atitudine deosebit de rece și de ostilă față de legatul papal trimis la Târnovo spre a negocia pacea cu latinii caruia i-a fost imposibil să-și îndeplinească misiunea, fapt evidențiat clar de o a doua scrisoare a suveranului pontif către țarul vlaho-bulgar, din 24 mai 1205⁹⁶. Pentru a-l determina pe suveranul vlaho-bulgar să-și schimbe atitudinea, papa îi scria că a intervenit pe lângă noul rege al Ungariei, Andrei II (1205-1235), ca și pe lângă dogele Veneției ca să acorde liberă trecere prin teritoriile lor solilor Târnovei, când aceștia se vor îndrepta spre Roma⁹⁷. Nici de această dată, Ioniță Asan nu a răspuns favorabil cererii pontifului roman. De altfel, atitudinea lui față de latini, ni-l arată complet angajat în tabăra ostilă puterilor catolice.

Zdrobitoarea înfrângere aplicată de Ioniță Asan împăratului latin și susținătorilor săi nu numai că a anulat orice veleități de mare putere a Imperiului Latin, dar a fost chiar „*pe punctul de a cauza dispariția*” acestuia⁹⁸. Victoria categorică asupra cruciaților i-a permis țarului vlaho-bulgar ca din acest moment să preia inițiativa militară și politică în raporturile cu latinii pe care, cu puține excepții, o va păstra până la sfârșitul domniei. În aprilie 1205 forțele sale atacă și devastează Thracia, acțiune ce se prelungește până la sfârșitul lunii mai când, după retragerea cumanilor la nord de Dunăre, țarul vlaho-bulgar se îndreaptă spre Thessalonik, obligându-l pe marchizul Bonifaciu de Montferrat să abandoneze asediul cetății Nauplia spre a veni în sprijinul cetății sale de reședință⁹⁹.

Atacurile dezlănțuite ale vlaho-bulgaro-cumanilor, l-a constrâns pe regentul Henric ca la 9 iunie 1205 să se adreseze printr-o scrisoare papei solicitându-i ajutor. În același scop, el îi trimite în Apus – în Franța și în Flandra – și pe trei dintre colaboratorii

93 HURMUZAKI 1887: 54, doc. XXXVIII; MĂLINAȘ 2000: 167.

94 *Ibidem*: 55, doc. XXXIX.

95 Cf. *Ibidem*: 55, doc. XL.

96 *Ibidem*.

97 *Ibidem*: 56, doc. XL; MĂLINAȘ 2000: 168.

98 DVORNIK 2001: 86.

99 CHONIATAE 1835: 815-816, 818; VILLEHARDOUIN 2002: 161-162, § 386-387, 389.

săi: Nivelon de Soissons, Nicolas de Mailly și Jean Bliant¹⁰⁰. În acest timp, Ioniță devastează Macedonia și cucerește orașul Serrai (Seres)¹⁰¹. Eșuând în tentativa de a cuceri Thessalonik, el se îndreaptă spre Philippopolis, care se răzvrătise împotriva sa acceptându-l conducător pe Alexios Aspietes. Orașul este luat cu asalt și cucerit, iar populația masacrată în mare parte (iulie 1205)¹⁰². O răscoală survenită la Târnovo împotriva lui Ioniță Asan îl silește pe acesta să întrerupă campania și să revină la nord de Balcani. Nu dispunem de date suficiente privind această răscoală pe care țarul vlaho-bulgar a reprimat-o cu violență „*și a pus rânduială acolo, supunând la grele pedepse și la noi ucideri pe răzvrătiți*”¹⁰³. Care au fost cauzele ce au determinat această mișcare internă de contestare a lui Ioniță nu știm. Este însă foarte posibil ca autoritățile latine de la Constantinopol să nu fi fost complet străine de ea, putând presupune, cel puțin ipotetic, că provocarea acestei răscoale să se fi numărat printre acele „*toate mijloacele*” cerute de Innocentius III regentului Henric de Hainaut spre a obține eliberarea împăratului Baudouin I. Dacă avem în vedere faptul că după aceste evenimente Ioniță a ordonat, se pare, executarea lui Baudouin¹⁰⁴, această ipoteză tinde să prindă cât mai mult contur.

Scrisoarea lui Henric de Hainaut din iunie, l-a determinat pe papa Innocentius III să facă noi demersuri pe lângă Ioniță Asan pentru încheierea păcii cu Imperiul Latin și eliberarea lui Baudouin I. Corespondența dintre cei doi nu ni s-a păstrat, dar în actele papale există analiza făcută scrisorii de răspuns a lui Ioniță, care nu arată să fi survenit vreo schimbare în atitudinea lui rece față de Sfântul Scaun și de cruciați. Țarul vlaho-bulgar îl informa pe papă că în schimbul încheierii păcii, latinii îi cereau să le cedeze toate ținuturile pe care le cucerise, lucru pe care el îl refuza categoric considerând că are mai multe drepturi asupra lor decât ei, precum și despre moartea în închisoare a împăratului Baudouin I¹⁰⁵.

Profitând de revenirea lui Ioniță Asan la Târnovo, regentul Henric reface parțial pozițiile pierdute de latini în Thracia. El recucerește o parte a teritoriilor acesteia, dar forțele sale asediază fără succes cetățile Adrianopolis și Didymotheicon (august 1205)¹⁰⁶. Succesul latin a fost unul de scurtă durată, întrucât la mijlocul lui ianuarie 1206, „*la trei săptămâni după Crăciun*”, relatează Geoffroy de Villehardouin, „*Ioniță, regele Blachiei și al Bulgariei, care era tare puternic [...], și-a făcut rost de*

100 HURMUZAKI 1887: 51-53, doc. XXXVII; Cf. VILLEHARDOUIN 2002: 161-162, § 388.

101 CHONIATAE 1835: 816-817, 819, 829-830; VILLEHARDOUIN 2002: 161, § 392-394.

102 *Ibidem*, p. 829-830; *Ibidem*: 161, § 399-401.

103 *Ibidem*, p. 830.

104 Pentru diferitele variante privind moartea lui Baudouin I, vezi: CHONIATAE 1835: 847; ACROPOLITAE 1836: 24; Apud, HAȘDEU 2002: 73-74, unde consemnează informațiile transmise de cronicarul francez Alberic de Trois-Fontaines; Cf. WOLFF 1952: 290-291.

105 FLUIERARU 2002: 201, n. 97.

106 CHONIATAE 1835: 420.

o mare trupă de cumani și de vlahi”, pe care i-a trimis în ajutorul bizantinilor asediați de latini la Adrianopolis și Didymotheicon¹⁰⁷. La 31 ianuarie 1206, un corp de circa 7.000 de soldați ai țarului vlaho-bulgar surprinde în apropiere de Russion o trupă latină comandată de Thierry de Termonde (Dietrich von Tenremonde), conetabilul Romaniei, și o nimicește¹⁰⁸. Succesul i-a permis lui Ioniță ca în aprilie-mai 1206 să dezvolte ofensiva în Thracia în cursul căreia numeroase cetăți, cu excepția Bizyei și Selymbriei, întărite natural, sunt distruse. Cavaleria cumană înaintază până la porțile Constantinopolului, după care „*au pornit cu toată oastea din nou spre casă, ducând cu ei pe cei prinși, ca pe niște cirezi de vite și mânând o mulțime mare ca stelelor de dobitoace de povară și de tăiere*”, relatează Niketas Choniates¹⁰⁹.

Atacurile lui Ioniță Asan în Thracia au determinat însă o apropiere între bizantini și latini. În aceste condiții, nobilul bizantin Theodoros Branas devine stăpânul Adrianopolului și Didymotheiconului. În replică, în iunie 1206, țarul vlaho-bulgar asediază Didymotheicon, dar la sosirea forțelor latine comandate de regentul Henric ridică asediul și se retrage. Între 28 iunie și 5 iulie, forțele cruciate le urmăresc pe cele vlaho-bulgaro-cumane fără a se ajunge însă la confruntări militare de amploare între ele. Latinii cuceresc localitățile Rodeștiuc (neidentificată), Fraim (probabil Evremkoi) și Moniac (neidentificată), iar cetatea Steimanios, asediată de vlaho-bulgari de peste un an, a fost despresurată¹¹⁰.

A doua jumătate a anului 1206 a fost una relativ favorabilă latinilor care au înregistrat unele succese limitate în confruntările cu vlaho-bulgaro-cumanii. La 20 august 1206, încununat de aceste rezultate, regentul Henric de Hainaut era încoronat împărat, ca Henric I (1206-1216). În aceeași lună însă, Ioniță își face din nou apariția în Thracia. În septembrie, cetatea Didymotheicon este cucerită și distrusă iar populația luată în robie, dar împăratul Henric îl urmărește pe țarul vlaho-bulgar până la Berroe (Stara Zagora) în trecătorile Balcanilor și îi smulge prada „*ca la douzeci de mii de oameni, bărbați, ca și femei și copii, și ca la vreo trei mii de care încărcate cu străie și cu calabălăcurile lor, fără să mai socotim dobitoacele, din care aveau multe*”, conchide Geoffroy de Villehardouin, participant la campanie¹¹¹. În octombrie, o nouă campanie în teritoriile stăpânite de Ioniță Asan se soldează cu noi succese. Cu acest prilej, sunt cucerite și distruse cetățile Thermae și Anchialos¹¹².

În contextul luptelor cu latinii din anii 1205-1206 se realiza apropierea dintre Țaratul Vlaho-Bulgar și Imperiul Grec de Niceea, inițiindu-se astfel una dintre principalele componente ale politicii externe ale Târnovei de la începutul secolului al

107 VILLEHARDOUIN 2002: 167, § 404.

108 *Ibidem*: 167-169, § 405-410; Cf. CHONIATAE 1835: 830-831.

109 CHONIATAE 1835: 832-835; VILLEHARDOUIN 2002: 169-171, § 412-417.

110 VILLEHARDOUIN 2002: 172-176, § 422-435; Cf. CHONIATAE 1835: 835-836.

111 *Ibidem*: 178-180, § 442-448.

112 *Ibidem*: 181, § 451.

XIII-lea. Ea s-a circumscris, alături de confruntarea cu latinii, „*tendinței de preluare a moștenirii Bizanțului*” care, în noile condiții, „*a trecut atunci înaintea celei de opoziție față de acesta*”¹¹³.

Alianța vlaho-bulgaro-niceeană avea să-și arate curând eficiența. La sfârșitul anului 1206, după succesele din Balcani ce i-au permis să redreseze temporar situația imperiului, împăratul Henric I, își direcționează acțiunile militare spre Asia Mică, atacându-l pe Theodoros I Laskaris. Dar la începutul anului 1207 cruciații se vedeau confrunțați cu acțiunea conjugată a bizantinilor în Asia Mică, și a vlaho-bulgaro-cumanilor, în Peninsula Balcanică, căci, relatează Geoffroy de Villehardouin, Ioniță Asan și Theodoros I Laskaris „*erau prieteni, și-și dădeau ajutor unul altuia la război*”¹¹⁴. Informația cronicarului cruciat reprezintă o altă confirmare a faptului la începutul anului 1207 alianța politico-militară, antilatină, vlaho-bulgaro-niceeană era deja o realitate indiscutabilă.

În martie 1207, Thracia este invadată de forțele țarului de la Târnovo și Adrianopolul este supus asediului. În Asia Mică, Theodoros I Laskaris declanșează și el operațiunile militare împotriva latinilor. Aflat într-o situație delicată, obligat să lupte pe două fronturi, Henric I se grăbește să părăsească Asia Mică, încheind cu basileul de la Niceea un armistițiu pe doi ani (primăvara, 1207), și să revină în Europa, unde amenințarea la adresa statului său se arăta infinit mai gravă. Adrianopolul rezistă însă, iar când cumanii îl vestesc pe Ioniță că apropierea verii îi obligă să revină la nord de Dunăre, țarul ridică asediul orașului neîndrăznind să-l continue fără sprijinul lor militar¹¹⁵.

Căutând să exploateze situația favorabilă apărută în vara anului 1207, împăratul Henric I organizează o amplă campanie împotriva lui Ioniță Asan. În iulie, forțele sale au pătruns în teritoriile acestuia înaintând până „*la poalele munților Vlahiei* (Munții Balcani, n.n.), *într-o cetate de-i zicea a Eului* (probabil Goloe, n.n.), *în care Ioniță adusesese de curând oameni să o locuiască*”¹¹⁶. Încercarea latinilor de a forța defileurile munților eșuează deoarece, trupele destinate acestui scop „*au aflat trecătorile apărare strajnic*”, iar forțele vlaho-bulgare „*au năvălit peste ei și le-au pricinuit mari pierderi printre oameni și printre cai. Și a fost cât pe ce să fie biruiți*”¹¹⁷. Cu acest semieșec, campania cruciaților împotriva Țaratului Vlaho-Bulgar se încheia. O a doua campanie împotriva Țaratului Vlaho-Bulgar, proiectată de Henric I împreună cu Bonifaciu de Montferrat pentru toamna aceluiași an, nu a mai avut loc datorită reluării ostilităților de suveranul vlaho-bulgar, care prelua din nou inițiativa militară. Țarul de la Târnovo

113 TEOTEOI 1989: 83. Pentru discuțiile asupra alianței vlaho-bulgaro-niceene, vezi: MĂRCULEȚ 2003: 8-12; MĂRCULEȚ 2004a: 45-57; MĂRCULEȚ 2004b: 100-103.

114 VILLEHARDOUIN 2002: 192, § 488.

115 *Ibidem*: 184-188, § 461-474; Cf. PAPACOSTEA 1993: 20.

116 *Ibidem*: 192, § 491.

117 *Ibidem*: 193, § 493.

atacă Thracia și Macedonia, ofensiva sa vizând îndeosebi teritoriile Regatului Thessalonikului al lui Bonifaciu de Montferrat, care este surprins și ucis de vlahi în apropiere de Mosynopolis (4 septembrie 1207). Moartea lui Ioniță Asan, doar o lună mai târziu, la asediul Thessalonikului (8 octombrie 1207), în condiții obscure, pune capăt acțiunii vlaho-bulgaro-cumane și scotea de pe scena istoriei pe cel mai periculos adversar, din această perioadă, al cruciaților stabiliți la Constantinopol.

DE «IMPERATOR BULGARIAE ET BLACHIAE» AU «REX TOTIUS BULGARIAE ET BLACHIAE».
(RÉSUMÉ)

Dans la période 1197/1199-1204, suivant l'obtention de la reconnaissance internationale du Tzarat Vlaque-Bulgare, de son statut impérial. Et le soulèvement de l'Eglise Vlaque-Bulgare au rang de Patriarcat, le tzar vlaque-bulgare Joannice Asen a promu une politique duplicitaire oscillant entre la Rome catholique, dans les rapports avec laquelle il a employé exclusivement la diplomatie (1199-1204), et le Byzance orthodoxe, dans les relations avec lequel il a combiné la diplomatie avec la force militaire (1199-1202). La culture simultanée des relations avec la Rome catholique et avec le Byzance orthodoxe a été une action diplomatique promouvée exprès par Joannice Asen avec le but précis de l'employer comme élément de pression dans les rapports avec chaque des ses deux interlocuteurs. Échouant dans la tentative d'obtenir la reconnaissance de la part de Constantinople, après 1202 le souverain vlaque-bulgare a concentré ses efforts diplomatiques vers la Rome papale, les négociations avec celui-ci enregistrant entre 1202-1204 leur intensité maximale. En 1204, dans l'échange de l'acceptation de l'union de l'Eglise Vlaque-Bulgare avec l'Eglise de la Rome, le pape Innocentius III a accordé au souverain de Tarnovo le titre de „rex totius Bulgariae et Blachiae”, et au métropolitain Basil, la qualité de „Archiepiscopo Trinovitano, Bulgarorum et Blachorum primati”. Confronté avec une double contestation, celle de la Hongrie, avec laquelle il disputait la domination de la zone Sirmium-Beograd-Branicevo et l'influence de la Serbie, et celle des croisés établis à Constantinople, qui s'élevaient comme héritiers de l'Empire Byzantin, Joannice Asen a accepté formellement l'investissement papale. L'hostilité manifestée par les autorités latines de Constantinople, envers Joannice Asen et son royaume dégénérée dans un conflit irréconciliable a obligé le souverain vlaque-bulgare, en dépit de son statut de roi apostolique, de s'orienter vers le camp orthodoxe, hostile au Constantinople latin et aux pouvoirs soutenant la croisade. Par suite, à une date comprise entre le printemps de l'an 1205 et le printemps de l'an 1206, le souverain vlaque-bulgare a achevé une alliance politique-militaire antilatine avec Théodoros Ier Laskaris, l'empereur grec de Nicée, qui va fonctionner avec succès, jusqu'à la mort de Joannice.

BIBLIOGRAFIE

Surse

ACROPOLITAE 1836 – Georgii Acropolitae, *Annales*, recognovit Immanuel Bekerus, Bonnae.

CHONIATAE 1835 – Nicetae Choniatae, *Historia*, ex recensione Immanuelis Bekkeri, Bonnae.

CHONIATAE 1972 – Nicetae Choniatae, *Orationes et epistulae*, recensuit Ioannes Aloysius van Dieten, Walter de Gruyter, Berlin-New York.

CLARI 2005 – Robert de Clari, *Cei care au cucerit Constantinopolul*, ed. Tatiana-Ana Fluieraru și O. Pecican, Cluj-Napoca.

DÖLGER 1932 – Fr. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, t. II: *Regesten von 1025-1204*, München.

HURMUZAKI 1887 – *Documente privitoare la istoria românilor* culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. I, partea 1: *1199-1345*, București.

MĂLINAȘ 2000 – I.M. Mălinaș, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo*, Oradea.

VILLEHARDOUIN 2002 – Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea Constantinopolului*, ed. O. Pecican, Cluj.

Lucrări generale și speciale

BREZEANU 1980 – S. Brezeanu, „Imperator Bulgariae et Vlachiae”. În *jurul genezei și semnificației termenului „Vlachia” din titulatura lui Ioniță Asan*, în „Revista de Istorie”, 33, 4: 651-674.

BREZEANU 1981 – S. Brezeanu, *O istorie a Imperiului Bizantin*, București.

BREZEANU 2004 – S. Brezeanu, *O istorie a Bizanțului*, București.

DIEHL 1999 – Ch. Diehl, *Istoria Imperiului Bizantin*, Craiova.

DVORNIK 2001 – Fr. Dvornik, *Slavii în istoria și civilizația europeană*, București.

FLUIERARU 2002 – Tatiana Ana Fluieraru, *Note la G. de Villehardouin, Cucerirea Constantinopolului*, Cluj-Napoca.

HAȘDEU 2002 – B.P. Hașdeu, *Oltenesele*, Cluj-Napoca.

ILIESCU 1989 – O. Ilescu, *Dreptul monetar în statul vlaho-bulgar al primilor Asănești*, în „Răscala și statul Asăneștilor”, București, p. 103-113.

MĂRCULEȚ 2003 – V. Mărculeț, *Statele medievale românești și formațiunile de origine bizantină (sec. XIII-începutul sec. XVI)*, Sibiu.

MĂRCULEȚ 2004a – V. Mărculeț, *Considerații asupra începuturilor alianței politico-militare antilatine a Imperiului Vlaho-Bulgar cu Imperiul Grec de Niceea. Etapa 1205-1214/1218*, în „Comunicări Științifice”, II: 45-57.

MĂRCULEȚ 2004b – V. Mărculeț, *Unele considerații asupra relațiilor Imperiului Vlaho-Bulgar cu Imperiul de Niceea și cu Imperiul de Thessalonik (1204-1261)*, în „Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica”, I: 99-110.

MĂRCULEȚ 2008 – V. Mărculeț, *A solicitat țarul vlaho-bulgar Ioniță Asan recunoașterea din partea latinilor în 1204? Considerații asupra începutului relațiilor Țaratului Vlaho-Bulgar cu cruciații apuseni în anul 1204*, în vol. „In memoriam – Eic μνήμην Alexandru Elian. Omagiere postumă a reputatului istoric și teolog, la zece ani de la trecerea sa în veșnicie (8 ianuarie 1998)”, Timișoara: 39-46.

OSTROGORSKY 1963 – G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München.

PAPACOSTEA 1993 – Ș. Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul Mongol*, București.

PAVLOV 2002 – P. Pavlov, în P. Pavlov, I. Ianev, D. Cain, *Istoria Bulgariei*, București.

PECICAN 2006 – O. Pecican, *Între cruciați și tătari. Creștinătate occidentală și nomazi în Europa central-sud-estică (1204-1241)*, Cluj-Napoca.

TEOTEOI 1989 – T. Teoteoi, *Civilizația statului Asăneștilor între Roma și Bizanț*, în vol. „Răscoala și statul Asăneștilor”, București: 70-102.

TURCUȘ 2001 – Ș. Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București.

WOLFF 1949 – R.L. Wolff, *The 'Second Bulgarian Empire.' Its Origin and History to 1204*, în „Speculum”, XXIV, 2: 167-206.

WOLFF 1952 – R.L. Wolff, *Baldwin of Flandres and Hainaut, first Latin Emperor of Constantinople: his life, death and resurrection, 1172-1225*, în „Speculum”, XXVII, 3: 281-322.

CRONICARUL BIZANTIN MIHAIL DUCAS DESPRE ȘEDEREA LUI VLAD DRACUL LA CURTEA ÎMPĂRATULUI IOAN VIII PALEOLOGUL.

Liviu Cîmpeanu

În vara anului 1442 se încheie prima domnie a voievodului Vlad Dracul¹: profitând de luptele Imperiului Otoman din Asia Mică cu emiratul Karaman², Iancu de Hunedoara intervine în Țara Românească și îl alungă pe voievodul Vlad Dracul, supus de nevoie turcilor (1438)³, înlocuindu-l cu voievodul Basarab II⁴. Domnia lui Basarab II ține un an și jumătate, timp în care se află pe o poziție ostilă Imperiului Otoman, urmând aceeași linie politică și militară ca și protectorul său, Iancu de Hunedoara⁵.

După alungarea sa din scaun, Vlad Dracul împreună cu fii săi Vlad (viitorul Țepeș) și Radu (cel Frumos), este chemat de Murad II la Adrianopole, unde este acuzat de trădare față de sultan și închis la Galipoli, în timp ce fii săi au fost trimiși în surghiun la fortăreața Egrigöz, din vilayetul (regiunea) Germyan, în Asia Mică⁶.

Dacă aceste aspecte au fost clarificate de către istoriografia românească până în prezent, împrejurările în care și-a pierdut Basarab II domnia (și eventual și viața) și în care Vlad Dracul și-a recăpătat domnia nu au fost încă pe deplin explicate. S-a

1 C-tin Rezachevici *Cronologia critică a domnilor Din Țara Românească și Moldova*, vol. I, București 2001, p. 93-94.

2 Halil Inalcik *Imperiul Otoman. Epoca clasică*, București, 1996, p. 65.

3 *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. I, ed. M. A. Mehmet și M. Guboglu, București, 1968,

p.85-86, 118, 166, 182, 292, 309-310,403-405, 448. Din cronicile turcești aflăm că inițial Vlad Dracul s-a aflat pe o poziție antiotomană, atacând sudul Dunării, la Silistra. Expedițiile de represalii ale begilor dunăreni, ca și moartea protectorului său, Sigismund de Luxemburg (1438), l-au obligat pe Vlad Dracul să se închine sultanului Murad II, la Adrianopole. C-tin Rezachevici Rolul românilor în apărarea Europei împotriva expansiunii otomane, București, 2001, p. 192-193.

4 *Cronici turcești...*, vol. I, ed. cit., p. 57 (Orudj bin Adil), 169 (Idris Bitlisi), 311 (Hodja Efendi), 344-345 (Mustafa Ali), 449 (Kodja Husein). Acești cronicari otomani cunosc intervenția lui Iancu de Hunedoara dar nu cunosc întotdeauna numele domnului ridicat în scaun de acesta. Majoritatea știu că este vorba de unul dintre moștenitorii domnilor de odinioară, doar Mustafa Ali știe că este vorba de voievodul Basaraba sau Basmara! Vezi la C-tin Rezachevici, *Cronologia critică...*, vol. I, p. 93-95, contextul istoric al acestui eveniment.

5 C.A.Stoide *Basarab II*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D.Xenopol*, Iasi, Tom XVII/1980, p. 279-302.

6 C-tin Rezachevici *op.cit.*, p. 94.